

Opdræt af – og handel med stude i Salling

Opdræt af stude i Danmark rækker langt tilbage i historien. Den er omtalt ved beskrivelser fra markeder i Holland i 1200-tallet.

Indtil 1400-tallet var opdrættet og handelen forbeholdt bønderne, men adelen tog nu den ret. Mange herregårde blev forandret i 1500-tallet og blev bl.a. tilpasset opdræt og handel med stude. Ud over selv at opdrætte stude brugte adelen også magten til ikke blot at købe bøndernes ungstude men også til at fastsætte prisen på dem, og den var sjældent til bøndernes fordel.

I 15-1600-tallet gik studene i lang tid, før de blev solgt. Når de var ca. et halvt år gamle, blev de stærkeste taget fra til avl, mens resten blev kastreret.

Nogle stude blev taget fra, fordi de skulle bruges som trækdyr. Dem kaldte man plovstude. Efter ca. fire år var de stærke nok til arbejdet. Det var både lettere og billigere at skaffe sig en stud end en hest.

Andre stude blev ved 2-3 års alderen sat på græs en sommer. Dem kaldte man græsstude. Efter en sommer på græs blev de typisk købt af den lokale herremand. Han satte dem på stald vinteren over. Her blev de fodret godt med hør, halm og til tider korn, så de kom i rigtig god stand. Dem kaldte man staldstude. I det tidlige forår var de klar, når studeprangeren dukkede op, eller når herremanden selv fik dem drevet sydpå til markederne i Slesvig-Holsten. Tre-årige græs- eller staldstude var der gode penge i.

Ved bondefrigørelsen i 1788 mistede adelen en stor del af deres magt. Blandt andet også retten til at tvangskøbe og selv sætte prisen på bøndernes stude. Bønderne kunne nu selv både opdrætte og bestemme, hvem de ville sælge deres stude til og til hvilken pris.

Der gik ikke mange år, før man mødte studehandlere, som kørte rundt opkøbte stude og ansatte drivere til at drive dem ned gennem Jylland til de store markeder i Slesvig-Holsten. Husum Marked var et af de store.

I Salling ligger de gamle herregårde tæt. De mange herregårde og 4-længede gårde, hvoraf nogle blev bygget helt tilbage i middelalderen, fortæller om den velstand, som især studehandlen bragte med sig. Økonomien var langt op i 1800-tallet baseret på opfedning og salg af stude.

Den gode landbrugsjord og de store engstrækninger i Salling leverede foder til studeholdet og har gennem århundreder været det egentlige grundlag for opfedning af mange stude. De var kendte i hele landet og på alle markeder for deres gode kvalitet, og det betalte man gerne en god pris for.

Sallingboerne samlede selv studene sammen og drev selv flokkene til markeder i Slesvig-Holsten. Nis Nissen fra Spøttrup Borg blev kaldt *Kongen af Salling* og *Studekongen*. Han var én af dem, der tjente mange penge ved at handle med stude.

I 1834 havde borgen Spøttrup 500 tdr. l. dyrket agerjord foruden megen eng og hede. Sammen med Spøttrups 40 fæstegårde og 23 huse med jord til har der i alt været omkring 3000 tdr. l. Driftsformen med stude krævede ikke det store folkehold. Her kunne man bl.a. finde en ladefoged, en staldkarl, fire studepassere, en hakkelseskærer, en fårehyrde og en fast daglejer.

Når der var brug for mere arbejdskraft til landbrugsarbejdet, måtte normalt fæstebønderne stille op. Ved særlige lejligheder blev unge fra egnen hyret. Det var med stor sandsynlighed studepasserne, der sammen med unge drivere fra egnen, som drev studeflokkene fra Spøttrup Borg "te æ sønden".

Gouache af Rasmus H. Kruse, 1836 på Nationalmuseet

Gårdene i Salling fik også besøg af forskellige studeprangere, som ville købe studene. Det kunne være en praktisk foranstaltning, fordi bønderne på denne måde solgte deres stude på stedet og fik betalingen. Studeprangeren tog sig af resten med at drive dem til markederne i Slesvig-Holsten.

Der var både ærlige og uærlige studeprangere. Mange bønder fik deres betaling, men kom de i hænderne på en uærlig studepranger, kunne de miste det hele.

I historien om "Kræn Foged", en thylandsk studepranger fra Dover i Thy, fortælles hvordan han umiddelbart efter konfirmationen blev studedriver, og som 18-årig selv begyndte at handle med stude og heste. Da han i 1861 var 44 år gammel, var han en meget rig mand.

Når han tog på opkøbstur, fulgte han den samme rute. Bag i stivognen stod der to store, jernbeslåede kister. De indeholdt ved turens begyndelse 20 – 30.000 Rigsdaler. Hans typiske rute gik op gennem Thy til Hanherred og videre et stykke op i Vendsyssel. Herefter kørte han via Aggersund til Himmerland, inden han via Hvalpsund tog til Salling. På sådan en tur købte han 250 – 300 stude. En god 3-års stud kostede 70 – 80 Rigsdaler.

Engang havde han for næsten ingen penge købt 8 gamle plovstude af en præst. Inden de nåede til markedet i Husum, havde han klippet det samme bogstavmærke i deres pels, som de bedste stude fra en bestemt gård i Thy havde. De tyske opkøbere var ikke sådan at snyde, så de begyndte handelen med at sortere de 8 plovstude fra.

Mange studedrivere slog sig som Kræn Foged på studehandelen. Nogen tjente mange penge, mens andre tabte alt.